

'ומכאן מביאין ראייה שאין לעשות דבר ישן למצוה, כגון מעילין שנלבשו, אין לעשותן לספר תורה, וכל כיוצא בזה' (ספר האגודה. וכן פסק הרמ"א באו"ח קמז, א).

וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (קיד) אודות אדם שנדר מפה לספר תורה, ואמר לעשותה מבד שנעשה ממנו מלבוש, ואח"כ חזר וקנה מפה חדשה, אלא שלא היתה מובחרת כמו הראשונה: '...ואפילו לבך נוקפך שלא יקנה מעיל כל כך יפה כמו קיט"ל זו, מכל מקום עדיף טפי, לפי שהוא חדש, כדאיתא באגודה פרק 'הקומץ רבה' דאין לקנות מעילין שנשתמש בהן הדיוט לתשמיש קדושה, ויליף ליה מדררשינן מה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט אף עצים כו'. ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפה ופרוכת מבגדים ישנים – לאו מר בריה דרבינא חתים עליהו, וכששואלין אמינא להו לקנות חדשים, הלכך עדיף חדש טפי'. עד כאן ממהרי"ל.

'והוא הדין לכל תשמישי קדושה, שאין נעשין מדברים שנשתמש בהן מתחילה לצורך הדיוט, כמבואר לקמן (בסימן קנ"ג סכ"א) בלשון המחבר, וכן כתבו האחרונים. אבל לתשמישי מצוה כגון כיס לטלית – מותר. ובספר בית-הלל ואליה-רבה הסכימו, דאפילו טלית עצמו מותר, מיהו מתשמיש מגונה כגון מכנסים וכדומה – נראה דאין לעשות (פמ"ג).

כתב הט"ז (בי"ד סימן רפב): דוקא תשמיש קדושה אסור, אבל תשמיש דתשמיש שרי. והמגן-אברהם מפקפק בזה, ובצירוף עוד סניף בודאי אין להחמיר בזה.

כתב המגן-אברהם, דוקא כמות שהן – אסור להשתמש בהן לקדושה, אבל אם שינה צורתן ועשה מהן דבר אחר – שרי. וכן כתבו העולת-תמיד והחות-יאיר. ואף דיש מחמירין גם בזה, העולם נוהגין להקל' (לשון משנה ברורה שם).

*

'אף עצים ואש שלא נשתמש בהם הדיוט'. זהו פשר לשון הכתוב ויבקע עצי עולה' [ולא 'עצים לעולה'] – כלומר עצים מיוחדים לעולה, ולא עצי סתירה [שהם 'עתיקי' – כמבואר בתוספתא פרק ט. וכן פסק הרמב"ם איסור"מ ו, ב].

והחולק וסובר שכשר בעצי הדיוט, הולך לשיטתו (במעילה יט), שעצים – קרבן גמור הם, וקדושת מזבח חלה עליהם, ולכך מכונים 'עצי עולה' – קדושים בקדושת הגוף, לא בקדושת בדק הבית (משך חכמה וירא כב, ג).

דף כג

'קומץ שמיצה שמנו על גבי עצים מהו' – בעצים של מזבח (רגמ"ה). ונראה שגם בעצי חולין אמרו, שבידו להקדישם למערכה, שהרי אין שיעור ומדה לעצי מערכה.

והספק הוא, האם עצים [הקרויים 'חיבורי עולין'] נחשבים כעיקר קרבן, והקטרתם עם הקומץ נחשבת הקטרה, או אין העצים נידונים כ'עולין'.

וצריך להניח העצים בכלי שרת עם הקומץ ולזורקן על גבי האשים.

והראב"ד (פסולי המוקדשין ג, יז) מפרש שמיצה שמנו לאחר שהקטירו וקודם שמשלה בו האור, והיא היא, אלא שיש מקום לומר שלאחר הקטרה אין לחוש לכך שזו דרך הקטרתו (עפ"י חזון איש כט, יב).

וע' בהמשך דבריו (סקכ"א) שנקט לעיקר שאין צריך להקטירם בבת אחת דוקא.

'קומץ שנתערב במנחה שלא נקמצה – לא יקטיר' – שכיון שאין מצוה בהקטרת המנחה שלא נקמצה, אם יקטיר את הקומץ עמה נראה כמוסיף על הקומץ. [אבל אילו היתה מצוה בהקטרת המנחה שלא נקמצה – היה אפשר להקטיר שניהם, כל אחת לשם מנחה]. ואפשר עוד שגזרו בזה חכמים משום 'קומץ היתר' שהוא פסול (זבח תודה עפ"י פרש"י).

ובשפת אמת פרש (עפ"י תורת כהנים, אלא שכתב שמרש"י אין משמע כן), שהטעם שלא יקטיר הוא משום מסלתה – ולא מסולת חברתה. והיות שלא שנה הכתוב – אינו מעכב, לכך בדיעבד עלתה לו המנחה שהוקמצה.

אף על פי שלכתחילה לא יקטיר – אם הקטיר הורצה ואין אומרים שנדחה מהקרבה משום האיסור שלכתחילה, ושוב נפסל מדין 'דחוי'. ומצינו כיוצא בזה בכמה מקומות. [ואין זה דומה למה שאמרו בזבחים (עג): 'השתא דאמור רבנן לא ליקריב – אי קרב לא מרצה'] (עפ"י חזון איש יז, טז. וע' במובא בזבחים (ס).

ואין להקשות על מה ששנינו בקומץ שנתערב בשירים שאם הקטיר – עולה לבעלים, והלא השירים חוצצים בין הקומץ למערכה – שמין במינו אינו חוצץ (עפ"י תוס' יום טוב. וע' כע"ז בתוס' ז רע"א, ובמחלוקת רב ושמואל זבחים קי. ומבואר שאף בקומץ שנתערב במנחה אחרת הוי 'מין במינו' ואינו חוצץ. וע' ברכי יוסף או"ח ע"ה), או מפני בלילת הקומץ עם השירים ביחד, לכך אין כאן חציצה (ק"ר אורה). ויש מי שכתב שאין חציצה פוסלת בהקטרת הקומץ, שלא כדין האימורים שנאמר בהם על העצים אשר על האש (עפ"י מצפה איתן).

'אמר רב חסדא: נבילה בטילה בשחוטה שאי אפשר לשחוטה שתעשה נבלה... ורבי חנינא אמר... וכי קא אמר ר' יהודה מין במינו לא בטל, הני מילי היכא דאפשר ליה למיהוי כוותיה, אבל היכא דלא אפשר ליה למיהוי כוותיה – בטל, ובהא קא מיפלגי, דרב חסדא סבר בתר מבטל אזלינן ור' חנינא סבר בתר בטל אזלינן'. הנידון כאן הוא בדין ביטול לענין טומאה וטהרה, ואולם מפשטות הסוגיא נראה שהוא הדין לענין איסור והתר ושאר הלכות, שהרי קישרו נידון זה למתניתין לענין ביטול במנחות, וכן לענין מצות מצה. וכן כתבו במפורש התוס' (כב: וע' בית הלוי ח"ב לה, ד). ומבואר בסוגיא ששאלה זו אינה שייכת אלא לרבי יהודה הסובר 'מין במינו לא בטל', אבל לחכמים אין שייך להסתפק בדבר. ואולם הרמב"ם (אבות הטומאות א, יז) פסק כרב חסדא דבתר מבטל אזלינן, הגם שפוסק מין במינו – בטל, כחכמים. וכתב הר"י קורקוס (מובא בכס"מ שם) שהרמב"ם נקט דלא כסוגיתנו אלא כמו שמשמע מסתימת כמה סוגיות, שמחלוקתם אינה שייכת לנידון 'מין במינו לא בטל'. ולשיטתו שונה דין ביטול לענין טומאה וטהרה מלענין איסור והתר, שאינו ביטול גמור [והראיה – שבטומאת משא התערובת אכן מטמאת. בכורות כג], ולכן תלוי הדבר באפשרות שיכול להיות כמוהו. (וכיוצא בזה ע' ביד דוד. ומשמע ברמב"ם שהסברות הפוכות, שזה שיכולה הנבילה להיות דינה כשחוטה, היא הגותנת לה דין ביטול. ע' ק"ר אורה. וכשיטת הרמב"ם כתבו האחרונים בשיטת הר"ן – ע' קובץ הערות סוס"י נט; בית ישי קלג, ד). בבאר הענין – ע' דברים עמוקים בספר שערי ישר ג, ח.

עוד כתבו המפרשים ז"ל שלענין שאר חילוקי דינים המבוארים בפוסקים בין 'מין במינו' ו'מין' בשינוי מינו' [כגון לענין תערובת חתיכה הראויה להתכבד] – אין הדבר תלוי אם יכול להיות כמותו מצד הדין, אלא תלוי במציאות הדבר, בשמו או בטעמו (וע' בית הלוי ח"ב לה, ג-ד).

הנה מראי מקומות וראשי פרקים נוספים מספרי האחרונים, שדנו בענינים הנוגעים לסוגיתנו:

נבילה בטילה בשחטה – מדוע אין הולכים אחר חזקת איסור, שכל בהמה בחזקת שאינה זבחה עד שיוודע לנו שנשחטה (כיו"ב כתבו התוס' בנדה יח) – שב שמעתא ד,ד; אחיעזר ח"ב ב,ח; שערי ישר ב,ה; מנחת שלמה פב (עמ' תקא).

טומאת משא (עתוס' כאן ובכורות כג ובספר הישר תקטו); האם המיעוט כמאן דאיתא או כמאן דליתא – שערי ישר ג,ח; בית ישי קלג,ד.

'שחטה אינה בטילה בנבילה' – והנוגע ברה"ר טהור ככל ספק טומאה, ואין אומרים 'כל דפריש מרובא פריש' – ע' חו"א מעשרות ז,ו.

שחטה בטילה בנבילה – כיצד המיעוט 'רוכש' את דיני הרום, ששחטה תטמא כנבילה? – אכן אינו נהפך להיות כמותו, אלא שאנו דנים על כל חתיכה וחתיכה שהיא הנבילה; ביטול התר באיסור – ע' עונג יום טוב ד; אחיעזר ח"ב יב,ו; קרן אורה; שערי ישר ג,טו; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב נו,ד; הר צבי – כאן. (ע"ע בענין זה במובא בזבחים עב).

מהי סיבת טומאת נבילה – המצב הסטטי של המיתה [כמו מיתה באדם וכן בשרץ, אלא שבבהמה השחיטה מפקיעה טומאתה], או מאורע ההיתנבלות הוא הגורם – אבני נזר או"ח תפג; קובץ הערות נט; בית ישי קלא (עמ' תנד).

(ע"ב) 'זהא הכא כיון דקמיין ליה מחדא, אידך הוה ליה שירים, ולא קא מבטלי שירים לטיבלא' – רצה לומר, מי לא עסקינן באופן שהשירים מרובים מהטבל בחלקים שנתערבו. או משום שאין הדבר ידוע כשנתערב חלק מהן, איזה מהן מרובה, שהרי אפשר שבמקום מסוים בתערובת רבה השירים ובמקום אחר רבה הקומץ (עפ"י חו"א כט,ז. ע"ש. וע' שיטה מקובצת; קהלות יעקב כה,א).

כתב רש"י שזה אין להקשות, שהטבל (-) המנחה המעורבת שלא נקמצה) יבטל את השירים ותיפסל המנחה משום ריבה סלתה – כי אם הוא מבטל השירים, הרי הם כמאן דליתא ואין כאן ריבוי. והקשו התוס' (כב. ד"ה והן) אם כן מדוע פוסל רבי יהודה מנחה רכה שנתערבה בעבה כיון שהן בולעות זו מזו, ומשום 'ריבה שמנה' (כן פרש"י במשנה) – והלא הביטול מחשיבו כמאן דליתא? ונראה לבאר שיטת רש"י שכאן שונה, שהרי כשקמץ את המנחה האחרת, הלא שירי הראשונה המעורבים בה, היתרם אינו בא מחמת הקמיצה השניה אלא מצד עצמם, שהם השירים של הראשונה [וכבר נסתלק האיסור של הרוב שאוסרם]. ואין לפסול משום 'ריבה סלתה' אלא כשהסולת הנוספת זקוקה לקמיצה כדי להיות מותרת, שאז יש כאן סולת טבל יותר מעשרון, אבל תוספת זו שמותרת מחמת עצמה, אינה פוסלת. אלא שמכל מקום גם אי אפשר להחשיבם שירים, שהרי הם מיעוט הבטל ברוב הטיבלא ואסורים עתה כמותה – על זה כתב רש"י שכיון שאינם כטיבלא ממש וגם לא כשירים – לכך הם נידונים כמאן דליתא. לא כן במשנתנו שניתוסף שמן בקומץ של המנחה העבה, הרי הקומץ צריך להקטירו בשלמות כמו שהוא, ויש כאן משום 'ריבה שמנה', כי א"א לדון את התוספת כמאן דליתא. והתוספות שהקשו על סתירת דברי רש"י – כי למדו ברש"י כוונה אחרת, שהבטל כמאן דליתא דמי כלומר הבטל אינו מגרע מהמבטל כלום אלא רק יכול להימשך אחריו ואף להצטרף עמו, אבל לא לגרע את דין הרוב ע"י מה שנתבטל אליו. ולכך הקשו, הלא גם לענין ריבוי שמנה נאמר כן (עפ"י שערי ישר ג,יח).

באופן אחר פרש ב'קרן אורה': יש לחלק בין ריבוי שמן בקומץ, שניכר הדבר ואין להחשיבו 'כמאן

דליתיה', ובין שתי מנחות שנתערבו שאין ניכר שם ריבוי הסולת, אלא שמפני דין ביטול אתה בא לומר שייחשב כ'ריבה סלתה' – בזה אומרים שהיות ונתבטל הרי הוא כמאן דליתיה.

לדברי רש"י, לכאורה הדין הוא גם כן בריבה סולת חולין, שלא יפסול. ואולם מבואר בתוספתא ריבה סלתה – פסול. ואפשר שדוקא כאן היות והשירים עומדים למצוותם, לכן אינם נטפלים לאחריהם, אבל חולין ראוי להיות מנחה ונטפל ומתוסף למנחה והרי יש כאן ריבוי (עפ"י חזו"א כט, ז). עוד בבאור דברי רש"י שהמיעוט כמאן דליתא – ע' בקה"י חולין סוסי" לב.

'תיבלה בקצח, בשומשמיין ובכל מיני תבלין – כשרה, מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת'. רש"י ותוס' מפרשים בעיסת פסח. [ואין נחשבת 'מצה עשירה' אלא אם נילושה ביין שמן ודבש, שאינה 'לחם עוני', אבל לא בשאר תבלינים. אור זרוע הלכות פסחים רלח]. והרמב"ם (מעשה הקרבנות יב, יז) מפרש בעיסת מנחה, שגם היא באה מצה ולא חמץ. והשיג הראב"ד, שאי אפשר שמדובר כשתיבלה בעודה עיסה, כי אז הרי היא מחמצת [והכס"מ כתב שאין זה מוכרח, שאע"פ שמגבלה בתבלין אפשר לשמרה מחימוץ], אלא במנחה לאחר אפיתה מדובר, שמותר לאכול שיריה בתבלין ואין חוששים לביטול טעם מצה.

וע"ע בענין זה ובישוב קושית התוס' מהעושה עיסה מן החטים ומן האורז – שער המלך חמץ ומצה א, ו (דף לו), ה; חדושי רבי חיים הלוי חמץ ו, ה; חזו"א כט, ח; קהלות יעקב פסחים, לג; אבי עזרי כלאים (תליתאה) י, ו. (וע"ע במובא בנבחים עח).

דף כד

'כי תנן כלי מצרף מה שבתוכו לקדש, הני מילי היכא דנגעי בהדדי' – ומכל מקום, אעפ"י שנוגעים זה בזה צריך ל'צירוף-כלי', לפי שאינם גוף אחד ממש, הלכך אם נגעה טומאה בזה אין נחשב כאילו נגעה בכולו, ולא נטמא הדבר השני אם אינו ראוי לקבל טומאה מן הראשון ואם אין הכלי מצרפם להיות כדבר אחד (יד דוד, עפ"י תוס' חולין קיח: ד"ה אין יד. וכו"ה ב'יחוסית תנאים ואמוראים', מובא בכנסת הראשונים כאן).

'הושיט אחד לביניהן מהו? אמר להם: צריך לכלי – כלי מצרפו, אין צריך לכלי – אין כלי מצרפו'. רש"י מפרש שנגעה טומאה באותו דבר שביניהם. והראב"ד (אבות הטומאות יב, ח) מפרש להפך, שאם נגעה טומאה באחד מן החיצונים – זה שביניהם לא נטמא לפי שאינו צריך לכלי, אבל שני חצאי העשרון – טמאים. [ולפי פירושו יתכן שאם נגעה טומאה באמצעי, נטמאו החיצונים מדרבנן. ובזה מתיישבת קושית התוס' מסוגית חגיגה. עפ"י יד דוד. וע"ע בקרן אורה].

והרמב"ם (שם) פרש שאם נגעה טומאה באחד מן החיצונים, זה שביניהם מפסיק, ולא נטמא אפילו חצי העשרון השני הצריך לכלי, שאין כלי מצרף אלא אם לא היה דבר אחר החוצץ ביניהם. [לשיטה זו יש לעיין לפי מה שהוכיחו בגמרא ממשנתנו שצירוף דאורייתא, שלכך בשתי מנחות המעורבות יכול לקמוץ מכל אחת אע"פ שהחלק המעורב אינו נוגע בשאר המנחה – ולשיטת הרמב"ם צריך עיון מדוע המנחה השניה לא תחצוץ בין חלקי המנחה ותמנע צירופם ע"י כלי. ומכאן כתב להוכיח בשו"ת אבני נזר (יו"ד רסו) שאעפ"י שמין במינו אינו חוצץ – נגיעה אין כאן. ואם כן מובן הדבר, שכיון שהמנחה השניה היא מאותו מין אין כאן חציצה. ובכל זאת הוכיחו שצירוף כלי דאורייתא, כי אם אינו דאורייתא אין מועיל תערובת ביניהם אף מאותו מין, שהרי אין כאן נגיעה.